

Alva Noë

OMITUISIA TYÖKALUJA
– Taide ja ihmisluonto

Suomentanut Tapani Kilpeläinen

Tämä on näyte.
Osta kokonainen teos osoitteesta
netn.fi

niin & näin
Tampere 2019

ENGLANNINKIELINEN ALKUTEOS

Strange Tools. Art and Human Nature

Copyright © 2015 by Alva Noë. All rights reserved.

SUOMENNOS

© Tapani Kilpeläinen & Eurooppalaisen filosofian seura ry

ISBN-NUMERO

978-952-7189-39-9

KANSI

Pasi Romppanen

TAITTO

Susanna Laurola

PAINOTYÖ

Tallinnan kirjapaino-osakeyhtiö,

Tallinna 2019

KUSTANTAJA

Eurooppalaisen filosofian seura ry

FILI
FINNISH LITERATURE EXCHANGE

FILI – Suomen kirjallisuuden tiedotuskeskus
on tukenut tämän kirjan kääntämistä

SISÄLLYS

Esipuhe	II
I OSA	
1. Organisoitetaan	16
2. Organisoitetaan itsemme uudelleen	26
3. Suunnittelijoita luonnostaan	35
4. Taiteen kehät ja Eedenin puutarha	46
5. Taide, evoluutio ja palapelien palapeli.	69
6. Lyhyt huomautus ekstaasista, urheilusta ja huumorista	95
7. Filosofisia objekteja	101
II OSA	
8. Näe minut jos pystyt!	118
9. Miksi taide on niin tylsää?	141
10. Taide ja neurotieteen rajat	148
11. Taide on filosofista käytäntöä ja filosofia esteettistä	165
III OSA	
12. Tehdään kuvia.	174
13. Käytetään malleja	182
14. Kuvastrategioita	193
15. Ilmakitaratyylejä	200
16. The Sound of Music	216
IV OSA	
17. Erittäin tiivis ja hyvin puolueellinen estetiikan historia	228
Kiitokset	244
Huomautukset	252
Kirjallisuus	315
Suomentajan huomautukset	327

ESIPUHE

Muutama vuosi sitten keskustelin erään taiteilijan kanssa. Hän kysyi minulta näköhavaintoa tutkivasta tieteestä. Selitin, että näkemisen tutkijat pyrkivät ymmärtämään, miten oikein näemme niin paljon – koko meitä ympäröivään tilaan levittäytyneiden objektien värikkään ja yksityiskohtaisen maailman – kun meillä on vain pienenpienet, vääristyneet ja ylösalaisin olevat kuvat silmissä. Miten oikein näemme niin paljon niin vähän perusteella?

Taiteilijan reaktio hämmensi minua. ”Hölynpölyä!”, hän tuhahti. Meidän ei pitäisi kysyä noin. Tärkeä kysymys kuuluu, miksi olemme niin sokeita ja miksi näemme niin vähän, kun ympärillämme on niin paljon nähtävää.

Keskustelu käytiin, kun olin jatko-opiskelija. Taiteilijan huomautus jäi mieleeni. Se tuo selvästi esiin, miten kaksi erilaista tapaa ajatella näkökokemusta eroavat.

Yhdellä tavalla, tieteentekijän tavalla, näkeminen tapahtuu aivoissa ja perustuu siihen, miten aivot tekevät verkkokalvolta saatavan informaation mielekkääksi.

Toisella tavalla, taiteilijan tavalla, näkeminen ei ole mitään automaattisesti tai ilmaiseksi tapahtuvaa; olemme liiankin alttiita jopa olemaan näkemättä sitä, mikä on. Näkeminen on saavutus, *meidän* saavutuksemme, saavutus, jossa saadaan yhteys siihen, mitä on. Emme välttämättä onnistu näkemään.

Olen käyttänyt viimeksi kuluneet kaksikymmentä vuotta havainnon ja havaintotietoisuuden tutkimiseen. Olen pyrkinyt kehittämään uuden tavan ymmärtää havaintoa. Kehittelemäni enaktiivisen tai toimintaan perustuvan näkökulman mukaan

näkeminen ei ole mitään sellaista, mikä tapahtuu aivoissamme tai ylipäänsä missään muuallakaan; se on jotakin, mitä teemme tai minkä valmistamme tai saavutamme. Ja kaiken muun saavuttamamme tavoin voimme saavuttaa sen ainoastaan taitojemme, tietojemme, tilanteemme ja ympäristömme – myös sosiaalisen ympäristömme – taustaa vasten.

Minulle valkeni vasta hiljattain, että näinä vuosina tutkimukseni oli pyrkinyt puolustamaan nimenomaan anekdootissani esitettyä taiteilijan näkökulmaa. Taiteilija oli ollut oikeassa koko ajan. Aivot ovat toki välttämättömät kokemukselle. Mutta se ei ole koko tarina. Tieteentekijän käsitys on köyhä, ja se on vain tiellä, kun yritämme tajuta, että aivot eivät havaitse – aktiiviset eläimet tai ihmiset havaitsevat. Olen vihdoinkin tajunnut ja kirjoituksissani korostanut, että näkeminen muistuttaa pikemminkin puuhun kiipeämistä tai kirjan lukemista kuin syömänsä sulattamista.

Mutta anekdootti kertoo enemmänkin. *Taiteilija oli oikeassa.* Sikäli kuin tiede ja filosofia käsittelevät taidetta, niillä on taipumus tarkastella sitä ylhäältä päin. Ne pyrkivät *selittämään* taiteen, kohtelevat taidetta analysoitavana ilmiönä. Ehkä olemme katsooneet ylen mahdollisuutta, että taide voi olla opettajamme tai ainakin yhteistyökumppanimme. Ei siksi, että taide olisi kryptotiedettä, vaan siksi, että se on oma tapansa tutkia ja oma perusteltu tiedonlähteensä. Tällaista mieleeni tulee, kun muistelen keskusteluani taiteilijan kanssa.

Mahdollisuus on hämmentävä vaikkakin puoleensavetävä. Puoleensavetävä se on siksi, että se tarjoaa suoralta kädeltä viiheeseen siitä, miksi taide on tärkeää. Mutta se on myös hämmentävä, koska taide näyttää aivan toiselta kuin tiede, joka aivan avoimestikin koskee tiedon tuottamista ja ymmärrystä. Millaista taiteen tavoittelema tieto mahtaa luonteeltaan olla?

Osavastaus kuuluu näin: taide tarjoaa meille mahdollisuuden huomata, miten luomme tietoisien elämämme, tarkennamme maailman havainnossa (ja muissa tietoisuuden muodoissa). Taide on siis kenttä, jolla voimme ottaa vakavasti taiteilijan edellä esittämän kysymyksen: ei sitä, miten pystymme näkemään niin

paljon, vaan pikemminkin sen, miksi näemme niin vähän, vaikka taide suokin meille myös mahdollisuuden siirtyä näkemättömyydestä näkemiseen tai näkemisestä enemmän näkemiseen tai eri tavalla näkemiseen.

* * *

Tätä kirjaa elävöittää kolme ajatusta.

Ensinnäkin: taide ei ole teknologista käytäntöä, mutta se edellyttää sellaisia. Taideteokset ovat *omituisia työkaluja*. Teknologia ei ole vain jotakin sellaista, mitä käytämme tai sovellamme jonkin päämäärän saavuttamiseen, vaikka silmämääräisesti niin onkin. Teknologiat organisoivat elämämme tavoilla, joiden myötä elämämme on mahdoton käsittää ilman niitä; ne tekevät meistä sitä, mitä olemme. Tosiasiallisesti taide on kanssakäymistä niiden tapojen kanssa, joilla käytäntömme, tekniikkamme ja teknologiamme organisoivat meitä, ja loppujen lopuksi se on tapa ymmärtää organisoitumistamme ja väistämättä organisoida itsemme uudelleen.

Taiteen homma, sen todellinen työ, on filosofista. Tämä on toinen elävöittävä ajatus. Taide on filosofista käytäntöä. Ja filosofia – tästä taiteilijat pitävät, filosofeista en ole aivan varma – on taiteellista käytäntöä. Tämä johtuu siitä, että sekä taide että filosofia – vaikka ne pinnallisesti ovatkin niin erilaisia – ovat tosiasiaa samaan sukuun kuuluvia lajeja, jotka käsittelevät organisoituneisuutemme tapoja ja mahdollisuutta organisoida itsemme. En tarkoita, että tämä olisi sitä, mitä taiteilijat ajattelevat tai sanovat tekevänsä (vaikka jotkut näin ajattelevatkin). Tarkoitan, että tätä he tekevät ja ovat aina tehneet. Ja tätä tekee filosofia.

Kolmas ja viimeinen elävöittävä ajatus saa merkityksen vasta, kun olemme päässeet huomattavasti eteenpäin: taide ja filosofia ovat käytäntöjä, jotka minun sanastollani ilmaisten suuntautuvat kohti kirjoittamisen keksimistä.